

*Н. О. Афендікова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
Запорізький національний технічний університет*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*N. Afendikova,
candidate of Economics Sciences, reader, reader Dept. of economic theory and enterprise,
Zaporizhzhya national technical university*

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL IN MODERN CONDITIONS

Визначено основні проблеми інноваційного розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах з метою вдосконалення його комплексного розвитку. Розглянуто мету інноваційного розвитку аграрного сектора. Досліджено особливості аграрного виробництва в сучасних умовах. Надано характеристику сучасній сільськогосподарській техніці. Визначено чинники інноваційної активності підприємств аграрного сектора, які сприяють створенню комплексу організаційно-економічних та соціальних умов розвитку виробництва. Запропоновано державні заходи та напрями активізації підвищення інноваційної активності в аграрному виробництві.

The main problems of innovative development of agricultural production in the current conditions in order to improve its integrated development. The aims of innovative development of the agricultural sector. The features of the agricultural production in modern conditions. Characterized by modern agricultural technology. The factors of innovation activity of enterprises of the agricultural sector, which contributes to the creation of complex organizational, economic and social conditions of production. Proposed national actions and direction of activization of innovative activity increase in agricultural production.

Ключові слова: аграрний сектор, національна економіка, сільське господарство, інноваційний розвиток, аграрне виробництво, аграрна сфера, наука, техніка.

Key words: the agricultural sector, the national economy, agriculture, innovative development, agricultural production, agricultural sphere, science, technology.

ВСТУП

Аграрна реформа, яка призвела товаровиробників аграрного сектора до несприятливого фінансово-економічного стану, не тільки загальмувала інноваційний процес, а й призвела до катастрофічного стану всієї науково-інноваційної сфери аграрного сектору. Темпи спаду рівня аграрного виробництва значно перевищили темпи його підйому. Причому це падіння характерно для всіх регіонів і для абсолютної більшості сільськогосподарських і переробних організацій незалежно від форми власності і господарювання. Проведені реформи негативно вплинули на науково-інноваційну сферу, що позначилося на катастрофічному падінні інноваційної активності на всіх рівнях управління аграрним сектором — від рівня окремого сільськогосподарського підприємства до національного рівня. І це закономірно, оскільки пов'язано з комплексом причин соціально-психологічного, економічного та організаційного характеру.

Стабілізація положення в аграрному секторі, вихід галузі з кризового стану неможливі без істотного підвищення інноваційної активності на всіх стадіях інноваційного процесу та рівнях управління від національного до конкретних організацій. Слід зазначити, що, незважаючи на зусилля з розвитку ринкових відносин в українській економіці, їх слабкий вплив на інноваційну активність збережеться до того моменту, поки не почнуть функціонувати внутрішні мотивації підприємств до нарощування випуску високоефективної техніки і структурних змін виробництва, адекватним ринковому попиту. У зв'язку з цим вихідною передумовою виникнення інноваційного ринку є стійке функціонування системи: ринковий попит — зростання аграрного виробництва — попит на інновації. Сприятливі вирішенню про-

блем, що накопичилися буде побудова сучасного, який відповідає умовам ринку, організаційно-економічного механізму розвитку інноваційних процесів аграрного виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення основних проблем інноваційного розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах з метою вдосконалення його комплексного розвитку. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічно-го узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційний розвиток аграрного виробництва означає безперервний процес сучасного розвитку науки та техніки; у більш широкому суттєво-змістовому значенні — це постійний процес створення нових, а також вдосконалення вже існуючих технологій, засобів виробництва, а також реалізації кінцевої продукції з одночасним використанням досягнень наукових розробок.

Процес розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі, на нашу думку, являє собою сукупність форм, методів, стимулів, інструментів і важелів здійснення інноваційної діяльності, що забезпечують інноваційний розвиток економіки країни в цілому. Процес розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі включає планування і організацію науково-дослідницької діяльності, розвиток підприємництва в науково-технічній сфері, організацію пропаганди поширення інновацій та їх передачі до виробництва, фінансування і кредитування, оподаткування і страхування організацій,

що створюють і освоюють інновації, стимулювання інноваційного процесу; ціноутворення на науково-технічну продукцію, інновації та інноваційні проекти, державну підтримку інноваційної діяльності.

Метою інноваційного розвитку аграрного сектора є необхідність докорінного поліпшення науково-технічного розвитку аграрного комплексу, яке спрямоване на вирішення соціально-економічних завдань розвитку національної економіки та визначається вимогами продовольчого забезпечення, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та прискорення соціального розвитку села.

Причинами кризового стану інноваційного розвитку аграрної сфери економіки є як макроекономічні, так і мікроекономічні чинники. До макроекономічних можна віднести: диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, скорочення обсягів централізованого субсидування і кредитування, податковий пресинг, зведення до мінімуму обсягів інвестицій, низький рівень оплати праці.

Такі елементи фінансової стабільності, як макроекономічні регулятори, перш за все ціни, субсидії, податки, кредити, інвестиції, не дозволяють сільськогосподарським товаровиробникам нормально функціонувати, не дають можливості для компенсації витрат і простого відтворення біотехнічних засобів виробництва, робочої сили та інших ресурсів. Макроекономічні фінансові регулятори виконують рамкову функцію, кількісно обмежуючи розмір фінансових ресурсів, які спрямовуються державою в конкретні сфери для виконання конкретних цілей.

Не менше проблем зосереджено і на рівні фінансової кризи самих аграрних підприємств. До мікроекономічних причин фінансової кризи аграрних підприємств можна віднести чинники, обумовлені неефективним управлінням фінансами: нераціональну структуру основного капіталу, неефективну амортизаційну політику; неекономічне витрачання ресурсів і невміння правильно визначити дійсну потребу в них; неправильний розподіл накладних витрат, що призводить до неефективності того чи іншого виду діяльності; неефективну організацію виробництва і системи оплати праці; відсутність чітко проробленої облікової політики на підприємстві.

Оптимізація співвідношення між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням є необхідною умовою для застосування заходів, спрямованих на усунення диспропорцій в аграрній економіці і створення умов для стабілізації та зростання ефективності агропромислового виробництва на інноваційній основі.

Інноваційний розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах характеризується єдністю всіх його рівнів (державного, регіонального і господарюючого суб'єкта) і включає в себе функціональну підсистему: сукупність методів, важелів, інструментів для управління процесом розподілу, перерозподілу, формування і використання фінансових ресурсів, і підсистему забезпечення: правового, нормативного та інформаційного.

Інноваційний розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах має свою специфіку, обумовлену особливостями аграрного виробництва. Такими особливостями є:

- велика кількість видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, істотна різниця в технологіях їх вирощування і виробництва в різних організаціях, фермерських господарствах, господарствах населення;

- значна залежність технологій виробництва в аграрному секторі економіки від складних природних умов;

- велика різниця в періоді виробництва за окремими видами сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;

- високий ступінь територіальної роз'єднаності сільськогосподарського виробництва і суттєва диференціація окремих регіонів за умовами виробництва;

- різний соціальний рівень працівників сільського господарства, який вимагає значно більшої уваги до підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації, організації післядипломної освіти.

На теперішній час на підприємствах аграрної сфери є всі чинники, обумовлені неефективним управлінням фінансами, які перешкоджають інноваційному розвитку галузі. Для виправлення становища їм необхідно систематизувати свою діяльність і розробити чіткий алгоритм застосування всього комплексу фінансових важелів і регуляторів у кожному конкретному випадку.

На динаміку капіталу окремого господарюючого суб'єкта впливають процеси, які супроводжують стратегічні і тактичні цілі бізнесу. Зростання обсягів виробництва і продажів (економічне зростання) залежить від наявності у підприємства достатньої кількості і якості сучасної техніки.

За результатами опитування, яке було проведене агенцією AgriSurvey між сільськогосподарськими товаровиробниками, понад 38% аграрних виробників вважають, що їх сільськогосподарська техніка застаріла, і тому потребує заміни. Нестача якісної техніки є реальною проблемою для більшості аграрних підприємств України та для більшості господарств населення, що виробляють 46% від загального обсягу валової продукції всього сільського господарства в державі.

Найбільш зношеними є комбайни. Згідно з розрахунками агенції AgriSurvey, сьогодні в нашій державі навантаження на 1000 га всієї посівної площі становить 3—4 одиниці техніки для зернозбиральних комбайнів, а також 0,6—0,8 одиниць для кукурудзозбиральних. Щороку України потрібно 5—7 тисяч комбайнів, для того, щоб компенсувати нестачу сільськогосподарської техніки для своєчасного збору врожаю. Але разом зі зменшенням рівня забезпеченості сільськогосподарською технікою також в Україні дуже стрімко скорочується рівень її виробництва. За дослідженнями "Агроспектр" асоціації "Український клуб аграрного бізнесу", протягом 2007—2014 рр. на підприємствах було зібрано близько 1,1 тис. одиниць зернозбиральних комбайнів, а за 2015 рік кількість складених зернозбиральних комбайнів зменшилася у 2,5 рази — з 68 до 27 шт.

Брак сільськогосподарської техніки негативно позначається і на показниках врожайності країни у 2015 році. Втрати аграрного сектору від нестачі якісної сільськогосподарської техніки оцінюються у 6 млн тонн зернових, що у валютному еквіваленті становить понад 1 млрд дол. За останніми даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, врятувати українські врожаї країні допоможуть американські компанії, які поставлять в Україну сільськогосподарську техніку на 1 млрд дол.

Водночас Україна як глибоко інтегрована держава у світову економіку, підпадає під вплив трансформацій інноваційної глобальної аграрної сфери і таким чином зумовлює їх формування. Розгляд основних сучасних напрямів використання інноваційних досягнень у аграрному виробництві в Україні дозволяє дійти висновку: великого поширення набули в рослинництві — впровадження нових гібридів і сортів рослин; використання найбільш прогресивних технологій з впровадження мінімального ґрунтового обробітку, точного і органічного землеробства; у тваринництві це вдосконалення технологій з годівлі і утримання тварин; створення нових ветеринарних препаратів і систем захисту від хвороб тварин; у сфері аграрної переробки — створення сучасних бактеріальних заквасок; а також у сфері управління аграрним розвитком — адаптація до новітніх вітчизняних умов з удосконалення концепції розвитку ринків аграрної продукції [1].

Отже, створення комплексу організаційно-економічних та соціальних умов інноваційного розвитку аграрного виробництва зумовлює і вплив відповідних їм чинників інноваційної активності підприємств аграрного сектора. До них відносяться:

— зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників в отриманні додаткового ефекту від впровадження наукових розробок;

— прискорення розробок нововведень, які відповідають запитам сільськогосподарського виробництва;

— інформованість товаровиробників усіх сфер аграрного сектора про наукові розробки, які рекомендуються до освоєння у виробництві;

— наукова і організаційна підготовленість кадрів на всіх рівнях інноваційного процесу;

— вибір пріоритетних напрямів при освоєнні наукових досягнень в аграрному виробництві;

— економічне стимулювання працівників інноваційної сфери за результативність своєї діяльності.

Перш ніж сформулювати основні напрями інноваційного розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах, які логічно впливають із зазначених вище умов та чинників розвитку цього процесу, слід звернути увагу на складну тенденцію перенесення відповідальності за інноваційний процес у галузі безпосередньо на сільськогосподарських товаровиробників.

Однак аграрний сектор у силу своїх специфічних особливостей і обмежених організаційно-економічних і технічних можливостей не може ефективно функціонувати без допомоги держави, яка повинна не тільки мати власну інноваційну політику, а й безпосередньо здійснювати регулювання інноваційного процесу [2, с. 83].

Тому доречним сьогодні є напрям діяльності органів державної влади щодо сприяння інноваційному розвитку вітчизняного сільськогосподарського та автотранспортного машинобудування. Треба зазначити, що 30 липня 2015 року віце-президентом Національної академії аграрних наук України, президентом Асоціації "Укравтопром", головою ради Асоціації автовиробників України "Укравтопром", президентом Асоціації "Укראгромаш" та генеральним виконавчим директором УААІ було підписано "Положення про Координаційний центр з інноваційного розвитку вітчизняного сільськогосподарського та автотранспортного машинобудування".

Мета Координаційного центру — сприяння підвищенню технічного рівня та конкурентоспроможності сільськогосподарської та колісної транспортної техніки вітчизняного виробництва. Діяльність центру передбачає розробку пропозицій зі створення системи сервісного забезпечення сільськогосподарської та автотранспортної техніки, формування та внесення на розгляд галузевих міністерств пропозицій щодо законодавчих ініціатив, спрямованих на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку галузі вітчизняного сільськогосподарського машинобудування.

Координаційний центр буде функціонувати на базі Національного наукового центру "Інститут механізації та електрифікації сільського господарства". Цей центр дасть змогу організувати науково-технічне забезпечення вибору перспективних рішень, їх функціонально-структурних схем та принципів дії [1].

Більшість керівників і фахівців інженерної служби аграрних підприємств не набули навичок сучасних менеджментів. Вони не здатні адаптуватися до швидко мінливих ринкових умов і проводити ефективну інноваційну політику; впроваджувати прогресивні технології, методи організації виробництва та оплати праці, освоювати нову техніку, проводити необхідну реорганізацію виробництва і т.д. [3, с. 39].

У зв'язку з цим основні напрями підвищення інноваційної активності в аграрному виробництві полягають не тільки в активізації діяльності безпосередніх виконавців інноваційного процесу, а й в системі певних державних заходів щодо активізації самого процесу. До них відносяться:

— державна підтримка науково-інноваційної сфери;

— поступова переорієнтація органів управління на адміністративно-управлінські функції та інноваційну діяльність;

— наближення діяльності наукових установ безпосередньо до запитів виробництва;

— активізація функціонування всіх організаційних форм інноваційного процесу з надання допомоги у впровадженні досягнень науки і техніки;

— створення спеціалізованої інформаційної служби аграрного сектору для організації багатоканальної інформації про наукові досягнення, рекомендації до освоєння у виробництві шляхом залучення всіх засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення та ін.);

— організація масової перепідготовки кадрів на всіх рівнях інноваційного процесу;

— розробка і впровадження системи економічного стимулювання подальшого розвитку інноваційного процесу в аграрному секторі;

— реалізація цільових державних галузевих і регіональних науково-технічних програм;

— подальше вдосконалення організаційних форм розвитку інноваційного процесу і поширення таких інтегрованих формувань, як технопарки, технополіси, науково-виробничі системи, інноваційні центри, інноваційно-консультаційні центри та ін.

Тільки при здійсненні всього комплексу зазначених заходів на всіх рівнях може бути підвищена інноваційна активність в аграрному секторі країни, що забезпечує стабілізацію агропромислового виробництва і створення умов для нормального розвитку галузі.

ВИСНОВКИ

Отже, важливим стратегічним завданням на всіх рівнях державного управління аграрним виробництвом повинно стати формування інноваційного потенціалу підприємств в межах певного запровадженого важеля, який повинен використовувати організаційно-економічний механізм розвитку інноваційних процесів, представлений як складна комплексна система, яка складається з: організації інноваційної діяльності, розвитку підприємства в науково-технічній сфері аграрного сектору, планування цієї діяльності і впровадження інноваційних проектів у виробництво, державної підтримки і заходів стимулювання учасників інноваційного процесу (фінансування, кредитування, страхування, оподаткування) на всіх його стадіях (створення, поширення, і впровадження інновацій у виробництво), ціноутворення на всіх етапах з урахуванням економічного інтересу його учасників.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naas.gov.ua>

2. Кирилов Ю.Є. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки / Ю.Є. Кирилов // ScienceRise. — 2015. — № 3 (3). — С. 82—88.

3. Коробка В.М. Передумови формування інноваційного підприємницького середовища в аграрному секторі / В.М. Коробка // Економіка: теорія та практика. — 2014. — № 2. — С. 38—42.

References:

1. The official site of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, available at: <http://naas.gov.ua> (Accessed 12 June 2016).

2. Kirilov, Y.E. (2015), "Perfection of the organizational-economic mechanism of development of innovative activity in the agricultural sector of the national economy", ScienceRise, vol. 3 (3), pp. 82—88.

3. Korobka, V.M. (2014), "Prerequisites create innovative business environment in the agricultural sector", Ekonomika: teoriya ta praktika, vol. 2, pp. 38—42.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2016 р.